

KESKUSTELUNTUTKIMUKSEN PÄIVÄT JYVÄSKYLÄN YLIOPISTOSSA 3.–4. HELMIKUUTA 2005

Neljänsien keskusteluntutkimuksen päivien otsikoksi oli valittu *Rutiinit ja rituaalit*. Teema nostaa esiin etnometodologisen keskustelunanalyysin ajatuksen ihmisen vuorovaikutuksesta jäsentyneenä ja tilanteisena toimintana. Aihe houkutteli tutkijoita Jyväskylän yliopistoon erityisesti institutionaalisen keskustelunanalyysin kentältä, ja päivät antoivat hyvän kuvan tämän menetelmän vakiintumisesta Suomeen.

Esitelmät lähestyivät teemaa varsin erilaisista näkökulmista ja monentyyppisin aineistoin. JOHANNA RUUSUVUORI osoitti esitelmässään havainnollisesti, että keskustelunanalyysin keinoin voi päästä käsiksi vuorovaikutuksen affektiiviseen ulottuvuuteen. Hänen lähtökohtanaan oli ajatus emootiosta sekventiaalisesti organisoituneena toimintana. Ruusuvuori oli tutkinut institutionaalista huolenkerrontasekvenssejä. Olennaista niissä on jaettu ymmärrys keskustelijoiden rooleista suhteessa toisiinsa. Ruusuvuoren mukaan keskusteluihin vaikuttaa vahvasti tätä jaettua ymmärrystä korjaava toiminta.

SANNA VEHVILÄINEN kertoi tutkimuksestaan, jota hän on tehnyt yhdessä Olavi Lind-

forsin kanssa. Hänen aiheensa oli psykoterapian vaikuttavuus ja haastattelupuhe vuorovaikutuksena. Psykoterapian haastatteluille on tyypillistä, että terapeutti ei esitä arvioita potilaan tilasta vaan kuuntelee. Tällaisessa tilanteessa olennaiseksi nousee potilaan itseä arvioiva ja analysoiva puhe. Eniten keskustelua herättivät Vehviläisen havainnot siitä, että potilas voi käsitellä omaa kokemustaan vain osittain ymmärrettynä, esimerkiksi »mikähän mua nyt vaijaa» -tyyppisin kysymyksin. Puheen epävarmuuden merkit ovat Vehviläisen mukaan itsereflektiota, joka kuuluu terapia-tilanteeseen.

Kielellisestä muodosta lähtevää tarkastelua edusti MARKKU HAAKANAN esitelmä, jossa aiheena olivat *mitä, tä(h), hä(h)* -kysymykset. Laajan aineiston analyysi oli paljastanut kysymysten tyypillisiä käyttötapoja: uutisen hämmästelevän vastaanoton ja korjausaloitteen. Mainitut kysymykset ovat odotuksenmukaisesti yleisempiä arkisissa kuin institutionaalisisa keskustelutilanteissa. Ne ovat tyypillisesti niin sanottuja toisen position kysymyksiä, siis täydennystä tai selvennystä etsiviä vuoroja. Haakana tar-

kasteli myös sitä, miten kuulija käsittelee näitä vuoroja.

Konkreettisimmin keskusteluntutkimuksen päivien nimessä ilmenevä rituaalistumisen ajatus ilmeni HANNA LAPPALAINEN esityksessä. Eri puolilla Suomea käytyjen Kelan asiointikeskustelujen analyysit osoittivat, että rutiinipyynnöille on muotoutunut kiteytynyt, pelkistetty muoto. Asiointikeskustelujen rutiinien tarkastelu tuo uuden ulottuvuuden kohteliaisuuden arviointiin: rutiini kuluttaa pehmennykset — luultavasti kuitenkin eri tavoin eri kielissä ja kulttuureissa.

Puheen ja toiminnan yhteyttä arkisessa kaupankäyntitilanteessa havainnollisti taidokkaasti LIISA TIITTULA. Yläviistosta kuvaava kamera oli tallentanut lähekkäin seisovien myyjän ja ostajan vuorovaikutuksen. Tiittula esitteli kaupankäyntitilanteen toimintana, joka syntyy vuorojen, katseiden ja liikkeiden rytmistä ja vertasi tätä toimintaa paritanssiin.

HELENA KANGASHARJU ja TUIJA NIKKO Helsingin kauppakorkeakoulusta esittelivät tuloksia, joita on saatu jo päättyneestä tutkimusprojektista *Sisäinen viestintä äskettäin fuusioituneissa suomalais-ruotsalaisissa yrityksissä*. Tutkimusaineistona on ollut muun muassa yritysten kokouksista tehtyjä videotallenteita. Helena Kangasharju tähdensi, että tutkimustulokset eivät suoraan tue stereotyyppisiä väitteitä siitä, että suomalaiset olisivat nopeampia ja ruotsalaiset harkitsevampia päätöksentekijöitä. Joitakin eroja aineisto oli kuitenkin paljastanut. Ruotsalaisten kokouskäytänteisiin esimerkiksi kuuluu tyypillisesti kokouksen alun tunnelmakierros, jota suomalainen ei tunnista ja jonka hän voi siksi pyrkiä sivuuttamaan. Kangasharjun mukaan fuusioituneiden pohjoismaisten yritysten kokouskieli on englantia mutta ruotsia käytetään epävirallisemmissä tilanteissa kokousten ulkopuolella.

Tuija Nikko havainnollisti puolestaan sitä, miten kokouksen osanottajien yhteislausumat toimivat vuorovaikutuksen resursseina vieraskielisissä kokouskeskusteluissa. Hänen päätöksensä oli, että yhteinen tieto kokouksen tavoitteista ja kokouksen rakenteesta sekä kokouksen epämuodollisuus tuottavat tilanteen, jossa osanottajat rakentavat yhteistä ymmärrystä tukemalla toistensa vuoroja. Yritysten kokouskäytänteisiin liittyi myös se pieni projekti, jota sain esitellä yhdessä JUKKA PELLISEN kanssa. Tarkastelimme erään suomalaisyrityksen nelituntista investointipäätöskokousta sekä taloustieteen näkökulmasta että keskusteluanalyysin keinoin.

Oman ryhmänsä esitelmien joukossa muodostivat ilahduttavasti koulun vuorovaikutustilanteiden analyysit. Meillähän on jo 1980-luvulta muun muassa Matti Leiwon (Leiwo ym. 1987) ja Kyllikki Keravuoren (1988) ansiosta luokkahuonediskurssin tutkimuksen perinnettä. Etnometodologinen keskusteluanalyysi tällä alalla sen sijaan on vasta aloitettu. Neljänsillä keskusteluntutkimuksen päivillä luokkahuonetutkimusta käsittelevistä esityksistä yksi edusti diskurssintutkimuksen ja kolme keskusteluanalyysin tutkimustraditiota.

LIISA TAINIO esitteli luokkahuonetilanteesta havaitsemansa ilmiön, prosodisen matkimisen. Se tarkoittaa sitä, että opettaja kaiuttaa oppilaan tai oppilas joko opettajan tai toisen oppilaan vuoroa (sanoja, intonaatiota tai sävyä) ja antaa samalla aiemalle vuorolle uuden merkityksen. Tainio pohti esityksessään tämän ilmiön esiintymiä ja funktiota. Tainion aineistossa imitoijina ja kohteina olivat yleensä pojat ja ilmiö liittyi usein moodinvaihtoon. Kysymyksessä on siis eri ilmiö kuin se, että opettaja toistaa oppilaan vastauksen hyväksyessään sen. Olisiko malli tullut alun perin siitä?

Oppituntikeskusteluun liittyivät niinkään SARA ROUTARINTEEN ja LEILA KÄÄNNÄN

puheenvuorot. Routarinne esitteli data-session työmenetelmäksi soveltuvan analyysitavan, videokorttipelin. Tätä Tanskassa kehitettyä menetelmää hän havainnollisti lukion oppitunnilta videoiduilla katkelmil-la. Kuulijoiden keskuudessa pikaisesti tehty testi osoitti työtavan tehokkuuden. Tot-tuneet keskustelunanalyttikot pystyvät melko nopeasti tekemään havaintoja ja ver-tailemaan niitä jo videoklippien ja niistä teh-tyjen korttien perusteella. Menetelmä vai-kuttaa selkeydessään mainiolta työvälineel-tä, ja sen avulla koko aineiston litteroinnin vaivaa olisi mahdollista helpottaa.

Kääntä puolestaan on tutkinut englan-nin kielen tunteja erityisesti siltä kannalta, millä eri keinoilla opettaja kiinnittää luokan huomion puheena olevaan aiheeseen. Hän osoitti opettajan toiminnan rituaalistuneita käytänteitä, joissa kielelliset, visuaaliset ja kinesteettiset keinot toimivat yhteistyössä. Opettajan toiminnassa näkyy mielestäni myös käytänteiden nopea evoluutio: monet esitellyistä rutiineista ovat muotoutuneet piirtoheittimen 30-vuotuisena vaikutusaika-na.

Etnometodologisen keskustelunanalyysin metodisia vahvuuksia on sen käyttökelpoisuus tieteidenväliseen tutkimukseen, mikä näkyi konkreettisesti Jyväskylän päi-villä. Toinen sen ehdoton vahvuus on em-piirisyys. Näistä syistä tutkimustulosten sovellus- ja käyttömahdollisuuksia on pal-jon. Tähän mennessä on tullut aivan selväk-si, että kuva kieliopista ja kielen katego-rioista on syventynyt ratkaisevasti keskus-telunanalyysin ansiosta. Kielen kuvauksen täsmäntäminen ja monipuolistaminen on-kin monien alan tutkijoiden päätavoite.

Keskusteluntutkijat ovat päässeet tar-kastelemaan läheltä erilaisiin institutionaa-lisiin tilanteisiin vakiintuneita käytänteitä. Näiden kuvausten perusteella voidaan täs-mäntää kokemuksiin ja yksinkertaistuksiin

perustuvia käsityksiä eri toimintatyyppien erityispiirteistä. Ymmärtääkseni on kysy-mys samanlaisista tavoitteista kuin teksti-lajien tutkimisessa.

Oletan, että keskusteluntutkimuksella voi edellä mainitsemiä seikkojen lisäksi olla sovellusarvoa myös vuorovaikutus-taitojen kehittämisessä. Voidaankin kysyä, kohtaako lääkäri, terapeutti, yritysjohtaja, opettaja tai toimittaja keskustelustaan teh-dyn tutkimuksen tulokset ja jos kohtaa, missä vaiheessa ja miten esitettynä. Näistä alustuksista ei käynyt ilmi, onko keskus-telunanalyysiin sovellettu myös toiminta-tutkimuksen periaatteita. Toimintatutki-muksen tavoitteisiinhan kuuluu käytänteiden muuttaminen siten, että tutkija on yhteydessä tutkittaviin ja että nämä ovat aktiivisesti mukana tutkimuksen eri vaiheis-sa. Tällainen lähestymistapa sopisi mielest-äni esimerkiksi opetuksen tutkimiseen ja opettajankoulutukseen.

Jyväskylän helmikuiset keskusteluntut-kimuksen päivät onnistuivat hyvin. Kiin-nostavuutta lisäsi vilkas ja myönteinen aja-tustenvaihto. Keskusteluntutkijat osaavat myös keskustella. ■

ANNELI KAUPPINEN

Sähköposti: anneli.kauppinen@edu.jyu.fi

LÄHTEET

- LEIWO, M. – KUUSINEN, J. – NYKÄNEN, P. – PÖYHÖNEN, M.-R. 1987: *Kielellinen vuorovaikutus opetuksessa ja oppimi-sessa I–III*. Kasvatustieteiden tutki-muslaitoksen julkaisusarja A, tutki-muksia 2–4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KERAVUORI, KYLLIKKI 1988: *Ymmärränpö tarkoitukses. Tutkimus diskurssi-roo-leista ja -funktioista*. Helsinki: Suo-malaisen Kirjallisuuden Seura.